

פריט ושמו לאום / נתן אלתרמן

1

בטיעונו לפני בית- הדין הגבוה לצדק הביא רב- סרן שליט, כדוגמא העשויה לחשוף את האבסורד והעוול של הנוהל הקיים במירשם- התושבים, את מקרהו של קמאל נמרי, ממנהיגי "אל-פתח". קמאל נמרי, שאמו יהודיה, אילו התייצב לרישום, היה נרשם כיהודי, ואילו רב- סרן שליט, המשרת בצה"ל, נדחה כשביקש לרשום את בנו כיהודים.

שופט בית- הדין העליון ד"ר זילברג כבר השיב לטענה זו תשובה חותכת וממצה, ואף-על-פי-כן, אם היא חוזרת ונשנית, מפי דוברים שונים, בנימות שונות של סארקאזם ושל תוכחה, אין פלא בדבר, שכן למעשה אין היא צימוקו ועיטורו של טיעון, אלא היא תוכו ועיקרו. כל שאר נימוקים, הנשמעים בפי תומכי המסע הזה של רב- סרן שליט, הם למעשה רק המשך והרחבה של אותה טענה עצמה.

כך שעה שמדובר על החינוך היהודי הלאומי, אשר רב- סרן שליט נותן לבניו, ועל היותם מעורים בחברה היהודית הישראלית ובעלי זיקה לערכיה ועל היות גם אמם, הסקוטית, בעלת זיקה לציונות ועל כך שהיא בחרה לבנות כאן, בישראל, את קן המשפחה על בסיס של חיים יהודיים לאומיים.

המעניין שבדבר הוא כי בעלי טענות אלו אינם חשים כיצד נימוקים אלה סותרים, מעצם טיבם ורוחם, את עקרונות חופש-המצפון וחירות- הפרט שבהם דוגל המסע שהם עורכים.

שכן מה פירוש של הנימוקים הללו?

פירושם הוא שהתנהגותו של אדם, השקפותיו, זיקותיו החברתיות הן קריטריון לקביעת השתייכותו או אי- השתייכותו לעם היהודי. ככל שהתנהגות וההשקפות והזיקות חיוביות יותר, לפי האומדן המקובל, כך השתייכות בעליהן לעם ישראל מוצדקת יותר ובעלת תוקף יותר מהשתייכותם של בעלי השקפות שאינן עומדות במבחן זה. אותה דוגמא של קמאל נמרי מביאה את הדברים עד לקיצוניות של אבסורד, אך אם נראה מבעד לקיצוניותה את העיקרון שממנו היא נובעת, נבין את טיבן הריאקציוני, הפילי סטרי של ראיות אלו, הקובעות, למעשה, את הקונפורמיזם החברתי- לאומי כנימוק, אם לא כתנאי, להשתייכות הלאומית.

2

משום כך יכול היה, למשל, עתון כ"על המשמר", שהוא כידוע מראשי הלוחמים לביטול סייגי המירשם, לחזק התרסתו נגד סייגים אלה אף בדוגמא חדשה, מציאותית יותר מדוגמת איש ה"פתח".

בנימת אירוניה ומרירות מובא באחד ממדורי "על המשמר", בשבוע זה, מקרהו של גר הצדק הגרמני פון-שווארצה שבא לישראל להשתקע בה, לאחר שהוא ומשפחתו נתגיירו. הכותב משבח את הגר ומביע לו כל הוקרתו ואהדתו, אך עם זאת הוא קובע במנוד ראש:
"ילדיו של פון-שווארצה, לאחר שיגיעו לגיל הגיוס, יתקבלו בלי קושי לצה"ל, אך הם יכלו להתגייס לבונדסוור הגרמני, ואילו ילדיו של רב-סרן שליט יצטרכו להיאבק על הזכות להתגייס לצבא אביהם".

נימת-התרסה זו היא כה מרה ועגומה עד כי קשה להשיב עליה בדברי שכנוע, ולכן נביא כנגד מרירות זו – בלי להתכוון למקרה מיוחד זה דווקא או לכל מקרה מסויים אחר – כמה פסוקים מתוך מכתב שנשלח לגר-צדק אחד לפני יותר משמונה מאות שנה, על-ידי אדם שהוא כיום מעמודי-התווך של המימסד הדתי.

בעל מכתב זה הוא הרמב"ם ששלח דבריו לגר אחד בירושלים, "עובדיה המשכיל המבין", אשר שאל אם מותר לו לומר בברכות ובתפילות "א-להינו וא-להי אבותינו", שהרי אבותיו אינם יהודים.

וכך עונה הרמב"ם באגרתו לשאלה זו:

"כמו שיתפלל ויברך כל אזרח מישראל, כן ראוי לך לברך ולהתפלל... אין הפרש בינינו ובינך... יש לך לברך אשר בחר בנו ואשר נתן לנו ואשר הנחילנו ואשר הבדילנו, שכבר בחר בך הבורא יתעלה והבדילך מן האומות ונתן לך את התורה, שהתורה לנו ולגרים ניתנה, שנאמר חוקה אחת לכם ולגר... ואל יהא יחוסך קל בעיניך. אם אנו מתיחסים לאברהם יצחק ויעקב – אתה מתיחס למי שאמר והיה העולם".

3

כן, מסתבר איפוא כי אלה שרואים כיום את מושג הגיור כתמצית של תפיסה שובינית, מסתגרת, מתנשאה ונוהגת מנהג-הפליה בין אדם לאדם, אינם רואים אולי את הכל. ודאי שאקט-ההתגיירות טען תיקונים ברוח הזמן, אך מה ששייך ליסודו של דבר, הרי עם ישראל הוא העם האחד בעולם אשר המסתפח אליו מתמזג עמו, על-ידי אקט זה של התגיירות, התמזגות שלמה ומלאה ונהפך ליהודי שאין שום חציצה בינו ובין שאר בני עמו החדש. דבר זה אין אנו מוצאים

בשום אומה מאומות העולם. יכול אדם לקבל את הנתיבות הצרפתית ואת הדת הקתולית, אך אין זה הופך אותו בשום פנים לצרפתי ממש. הוא נשאר איטלקי, או אנגלי, או יהודי שהתאזרח בצרפת. לא יותר מזה.

עם זאת, סגרה היהדות סירה של גזירה ושל גורל על אלה המצויים בתוכה, וכשם ששום זיקה לאומית ונאמנות לערכים, ואף שירות בצה"ל, אינם מעניקים בעליהם זכויות- יתר של השתייכות לאומה, כך אין היפוכן של תכונות אלו מפחית את מידת ההשתייכות ואף המרת הדת ויציאה לשמד אינן נותנות רשות לראות את המומר כמי שאינו יהודי.

שכן העיקרון הקובע את השתייכותו לעם היהודי – פרט לגיור – הוא עיקרון שהטבע וההגיון קובעים אותו כמאליהם ובלעדיו אין הלאום יכול להתקיים כלל. הוא עיקרון המוצא וההתייחסות על העם מבטן ומלידה.

מי שטוען כיום כי יש לקבוע במקום זה את תנאי ההגדרה העצמית הסובייקטיבית, מבקש, למעשה, לא רק את הפרדת הלאום מן הדת, אלא גם את הפרדת הלאום מן המוצא.

רק לאחר הפרדה זו אפשר למצוא מידת סבירות מינימאלית בדברים כמו אלה של חברת- הכנסת שולמית אלוני, למשל, הטוענת שאם אנו קובעים "מיהו יהודי" לא לפי קריטריון סובייקטיבי, אלא לפי לידתו של אדם, לפי הגאנים של אמו, "הרי זה מעשה של כפיה דתית מובהקת".

לא, עם כל הרצון הטוב, קשה לראות דווקא בנקודה זו כפיה דתית מובהקת. הדבר קשה מפני שענין לידתו של אדם הוא בכל- זאת ענין שלא המיסד הדתי המציא אותו, ומדרך הטבע אין אדם יכול שלא להשתייך, לפחות במחצית, לשורש אמו. על אחת כמה וכמה אם נביא בחשבון שהאם הזאת יכולה לפעמים אפילו לעמוד בתוקף על כך שבנה יהא שייך דווקא למקום שהיא שייכת אליו, אף בניגוד לדעת האב, וסייג זה שדוגלי זכויות- הפרט מוקיעים אותו כעוול וכקיפוח, יכול להיראות, כפי שכבר ראינו בכמה מקרים, אשר הגיעו אף לערכאות, כסייג הבא דווקא למנוע קיפוח האם ולעמוד על זכויותיה.

4

אפשר, כמובן, לדרוש קריטריונים אחרים לגמרי של השתייכות לעם, וכל אדם רשאי לשוות לנגדו את הרצוי מבחינה זו, הן לפי השקפותיו, הן לפי נטיותיו המפלגתיות והן לפי רוח האפנה. אפשר בכלל להתאים את עיקרי ההשתייכות הלאומית לפי נסיבותיה של כל שעה ושעה, ולפתוח לפי זה בעם היהודי דלתי כניסה- ויציאה חדשות לבקרים, ואף דלתות מסתובבות, או מדרגות נעות. ובכל- זאת, דבר אחד אין בעלי נטיות אלו רשאי לעשותו: אין הם רשאים להתעלם מסכנת המחיצות שדר זה עשוי לקבוע בין חוגיו השונים של העם מסכנות ההתרחקות והפילוג בין חלקיו השונים. מי ששמע באחד השידורים בשבוע זה את דברי הרב התימני צוביירי, על "מה שעשוי

חלילה לקרות באומה" לגבי מניעת אפשרויות חיתון בין משפחות יהודיות, מחמת פילוג כזה, לא יכול היה שלא להבין שאין זה צחוק ושנישואים בין בניו של רב- סרן שליט ובין צאצאיו של הרב צוביירי, למשל, עשויים להיתקל במכשולים שאין לפטור אותם בסיסמות של חירות הפרט. אנשים מפ"ם, למשל, אף הם צריכים לשים אל לב כי לגבי הרב צוביירי לפחות, לא באים בחשבון לא נישואי- מערך ולא נישואים- בלי- תיק, וכך הדבר גם לגבי מיליוני יהודים בארצות המערב, הן אם הם אורתודוקסים הן אם הם ריפורמיים.

בעלי המסע להגדרה סובייקטיבית של "פריט הלאום" צריכים אולי להרהר שההתנגדות שהם נתקלים בה היא בכל זאת משהו ממשי יותר מאשר ההתעקשות של מימסד דתי, השומר על "קרדום לחפור בו". כדאי להם לתהות כמה מידת אינפאנטיליות יש בדברים כמו אלה שנשמעו בשבוע זה, ש"במקום לחולל סערות" מוטב לתת ל"דת המוסדית" עוד כמה מאות משרות של משגיחי כשרות ועוד באנק אחד והכל יבוא על מקומו בשלום. המחלוקת כאן היא משהו חשוב יותר ועמוק יותר מאותה שלולית רדודה שבעלי הצהרות כאלו מדשדשים בה ושלמעשה היא אולי עכורה יותר מאותו "נחשול עכור של ריאקציה הקם עלינו".

5

לפני שבוע נתפרסם ב"מעריב" פרק מתוך שיחה של גאולה כהן עם יאשה קאזאקוב, היהודי הרוסי הצעיר, יליד תקופת המהפכה, שנלחם על זכותו לעלות לישראל, חרף כל הסכנות, והבקיע את החומה. הדברים שנרשמו מפיו באותה שיחה הם בלי ספק אחד המסמכים הסמליים העזים ורבי המשמעות של תולדות ישראל בזמן החדש. מאבקו של צעיר זה, ושל רבים כמוהו, על זהותם והשתייכותם הלאומית, בתנאים של ניתוק ובידוד, של חוסר שרשים ושל היעדר קרקע יניקה, מאבק שכוחו בא לו מתוך מקורות של תודעה ושל תחושה שאין להם הסבר טבעי והגיוני, משום שהם הטבע עצמו ומשום שהם ההגיון עצמו, מאבק זה שביטוייו וגילוייו הם אולי עוד רק בראשיתם, מעיד על העם היהודי, מבחינת אישור לייחודו, עדות שאין למעלה ממנה.

כשאתה מנסה להעמיד את המאבק הזה של צעירי יהודי רוסיה – שעיקרו תחושה גורלית של מוצא ושל קשרי- שורש עמוקים ומתעוררים – כנגד המאבק הנטוש כיום אצלנו להעמדת ההשתייכות היהודית על ענין של זיקה סובייקטיבית ועל "הצהרה בתום לב" וסוף- פסוק, אינך יכול אלא להרהר שלפחות עיתוי השאיפה הזאת, לדלדל את המושג "יהודי" מכל תוכן שמחוץ לגישה המשפטית- פרקליטית והבונדאית- שמאלנית החדשה- ישנה, של רב- סרן שליט ותומכיו – לפחות העיתוי אינו מן המוצלחים. אולי כדאי, על אף הכל, להניח לעם היהודי להתקיים עוד קצת, לפחות בתקופת- מעבר זו, על- פי כמה מן העיקרים שהחזיקו אותו בחיים עד היום. מה שמציעים לנו עכשיו במקום זה הוא תחליף בהול מדי ומפוקפק מדי.